

ტანის ხეობის სუბალპური ზონის ბუნებრივი საკვები სავარგულები და მათი გაუმჯობესების ღონისძიებები

იოსებ სარჯველაძე, თამარ კაჭარავა, მზია ღირსიაშვილი

(საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი)

რეზიუმე: საძოვრებით სარგებლობის უკიდურესად ექსტენსიური სისტემა ხელს უწყობს ბალახეულის გადაგვარებას. წლიდან წლამდე სავსებით კანონზომიერად მიმდინარეობს მდელის ბიომრავალფეროვნების გაღარიბება, მცირემოსავლიან და დაბალხარისხიან მეორეულ დაჯგუფებათა წარმოშობა, სადაც უმეტესად გაბატონებულია მკვრივკორდიანი მცენარეულობა და დატკეპნის მიმართ გამძლე დაბალბალახეული. ბუნებრივი საძოვრების პერსპექტიული გამოყენებისათვის აუცილებელია უმოკლეს დროში მოწესრიგდეს საძოვართსარგებლობის ორგანიზაციული მხარე.

საკვანძო სიტყვები: ბიომრავალფეროვნება; სავარგულები; ფლორისტული მდგელოები.

შესავალი

ბუნებრივი საკვები სავარგული წარმოადგენს მეცხოველეობის საკვებით უზრუნველყოფის ძირითად საშუალებას. იგი იძლევა მეტად იაფფასიან და ამავე დროს ცილებით, ნახშირწყლებითა და ვიტამინებით მდიდარ საკვებს. საძოვრების სარგებლობის ამჟამად არსებული უკიდურესად ექსტენსიური სისტემა ხელს უწყობს მათი მცენარეული საფრის გადაგვარებას, ბიომრავალფეროვნების გაღარიბებას, ბალახეულის მცირემოსავლიან და დაბალხარისხიან მეორეულ დაჯგუფებათა წარმოშობას, სადაც უმთავრესად ჭარბობს მკვრივკორდიანი დაჯგუფებები და დატკეპნის მიმართ გამძლე ისეთი დაბალბალახეული, როგორცაა მარმუჭი და სიბაღდია.

ტანის ხეობის სუბალპური ზონის საკვები სავარგულების უმეტესი ნაწილი განლაგებულია დამრეც და ციცაბო, უფრო ხშირად სამხრეთის ექსპოზიციის ფერდობებზე, მცირე სიღრმის ხირხატთან ნიადაგებზე. მცენარეულობიდან ბალახეულში დომინანტია უმეტესად მეზოფილური ტიპი, თუმცა გვხვდება ქსეროფიტული პირობებისათვის დამახასიათებელი მშრალი მდელის დომინანტებიც, რომლებსაც შედარებით მცირე სიღრმეზე, ფესვებთან აქვს სუსტად განვითარებული ფოთლები. მათი დერო უმნიშვნელოდაა შეფოთლილი, ხოლო მცენარის ის ნაწილები, რომლებზედაც ვითარდება გენერაციული ორგანოები, დატოტვილი და სუსტად განვითარებულია. მშრალი მდგელოების დომინანტებს შორის ჭარბობს: ჭრელი შვრიელა, ფართოფოთლიანი ნამიკრეფია და ცხვრის წივანა. მდგელოების ფლორისტული შედგენილობა მეტად ჭრელია. ქსეროფიტულ სუბალპურ მცენარეთა სახეობებთან ერთად აქ გვხვდება მშრალი მდგელოების ბალახეულში შემავალი მთის ველის მცენარეულობის წარმომადგენლებიც, თუმცა ველის ტიპის მცენარეები ისე უხვად არაა. აღნიშნული მასივის ბალახეული მდგელოს ტიპებიდან გამოირჩევა: ნაირბალახიანნამიკრეფიანი (ქვედა ნაწილში), ნაირბალახიანშვრიელიანი (შუა ნაწილში), ნაირბალახიანცხვრისწივანიანი (ზედა ნაწილში).

ზემოაღნიშნული სამივე ტიპის სათიბ-საძოვრები ერთნაირი ფლორისტული შედგენილობისაა და ერთმანეთისაგან განსხვავდება მხოლოდ მცენარეული დაჯგუფებების დომინანტებით და ზოგიერთი კომპონენტის რაოდენობრივი შეფარდებით.

ძირითადი ნაწილი

ყველაზე უფრო გავრცელებული ფლორისტული ტიპია მშრალი სუბალპური მდელოს ნაირბალახიან-ჭრელშვრიელიანი ტიპი. ამ ტიპის ედიფიკატორს წარმოადგენს ჭრელი შვრიელა. ასევე გვხვდება: კავკასიური კეწეწურა (*Koeleria caucasica*), ფრთისებრი ბერსელა (*Brachypodium pinatum*), მდელოს თივაქასრა (*Poa pratensis*); შედარებით ნაკლებად არის წარმოდგენილი: ცხვრის წივანა (*Festuca ovina*), ველის წივანა (*Festuca sulcata*), ფართოფოთლოვანი ნამიკრეფია (*Agrostis planifolia*). ბალახეულშიც ასევე მცირე რაოდენობითაა პარკოსნები. მათ შორის აღსანიშნავია ცვალეხადი სამყურა (*Trifolium ambiguum*) და შებუსეილთავიანი სამყურა (*Trifolium trichocephalum*), კავკასიური კურდღლისფრჩხილა (*Lotus caucasicus*); ნაირბალახებიდან წარმოდგენილია: მთის ბარისპირა (*Betonica grandiflora*), ცის ფოლიო (*Scabiosa caucasica*), ზიზიფორა (*Ziziphora media*), ურცი (*Thymus rariflorus*), მინდვრის ნემსა (*Galium verum*) [1, 2].

აღნიშნული ტიპის მდელოების უმეტესი ნაწილი გვხვდება დამრეც, ციცაბო და უმთავრესად ქვიან ფერდობებზე, რის გამოც ამ მცენარეული დაჯგუფებებით დაფარული ფართობი ძირითადად გამოიყენება საძოვრად. ბალახეული გარკვეულ დრომდე კარგი ხარისხისაა, მაგრამ ზაფხულის მეორე ნახევარში მათი უმეტესობა ხმება. ჭრელშვრიელიანი მდელოები განვითარებულია მცირე სიღრმის შავმიწა, ხშირად გამოტუტულ, საშუალო და ძლიერ ხირხატიან ნიადაგებზე.

ნაირბალახიან-ნამიკრეფიანი ბალახეული ზემოაღნიშნული ტიპისაგან განსხვავდება მხოლოდ დომინანტი ნამიკრეფიას სიჭარბით, სხვა მცენარეთა მონაწილეობა ცენოზის შექმნაში წინა ტიპის მსგავსია.

ნაირბალახიან-ცხვრისწივანიანი ტიპი გავრცელებულია მასივის ზედა ნაწილში. ბალახეულის ინტენსიური ძოვების შედეგად იგი შეიძლება ჩაითვალოს წინა ორი ტიპის ფონზე წარმოქმნილად, რამაც გამოიწვია ბალახეულზე ბუნქმკვრივი ცხვრის წივანას ხარჯზე ბუნქმქმნიერი მარცვლების გაქრობა. ამ მდელოთა ბალახეულში ძლიერ ჭარბობს ცხვრის წივანა; სხვა მარცვლოვნები, ისე როგორც პარკოსნები, უმნიშვნელო რაოდენობითაა წარმოდგენილი. ნაირბალახეულიდან აქ გვხვდება იგივე სახეობები ჭრელშვრიელიანი მდელოებში, მაგრამ გაცილებით ნაკლები რაოდენობით. გარდა აღნიშნულისა, ცხვრისწივანიანი მშრალი ტიპის მდელოს შედგენილობაში შერეულია დაბალბალახიანი სახეობები, კერძოდ: წითელყუნწიანი მარმუჭი (*Alchimilla erythropoda*), დაბალი ბერულა (*Gnaphalium supinum*), მინუარტია კავკასიური, მთის და აიზოსებრი (*Minuartia caucasica*, *M. oreina*, *M. aizoides*), ბუსუსიანი ხარწყა (*Hieracium pilosella*).

ყველა აღნიშნული სახეობა, რომლებიც ალპური დაბალბალახეულის (ხალების) კომპონენტებს წარმოადგენს, მნიშვნელოვნადაა გავრცელებული ცხვრის წივანას დაჯგუფებებში, რაც სასოფლო-სამეურნეო ცხოველებით საძოვრების გადატვირთვის შედეგია. მდელოთა აღნიშნული ტიპი განვითარებულია მთა-მდელოს შავმიწა და მთა-მდელოს კორდიან ნიადაგებზე, სადაც ჰუმუსის რაოდენობა მერყეობს 6,54–14,8 %-ის ფარგლებში; ჰიდროლიზური აზოტისა და მოძრავი ფოსფორის რაოდენობა, შესაბამისად, შეადგენს 9,4–18,3 მგ-ს და 5,0–11,0 მგ-ს 100 გ ნიადაგში; ხოლო pH-ის რაოდენობა 6,0–7,3-ის ფარგლებშია. ცხვრისწივანიანი მდელოები უმეტესად გამოიყენება საძოვრებად [3].

ტანის ხეობის სუბალპური ბუნებრივი საკვები სავარგულების (როგორც სათიბების, ასევე საძოვრების) გამოყენების ამჟამად დანერგილი სისტემა უკიდურესად ექსტენსიურია. საზაფხულო საძოვრები ძირითადად მომთაბარე მეცხვარეობისთვის გამოიყენება და უნდა აღინიშნოს, რომ დაუშვებლად გადატვირთულია. საძოვრების ასეთი უსისტემო გამოყენების გამო მცენარეული საფარი იმდენად არის დარღვეული, რომ შეიმჩნევა სარეველების მომრავლება. მათგან ეკალშებუსული, კავკასიური და განსაკუთრებით კოსმელის ნარი ბალახეულის ძირითად ნაწილს წარმოადგენს. სარეველებიდან ასევე გვხვდება ალპური და ნაწილობრივ ხუჭუჭა ღოღო, მათი გავრცელება უმთავრესად შეინიშნება პირუტყვის სადგომებთან [4].

ინტენსიური ძოვების შედეგად საძოვრების ბალახეულში გაბატონებულია მარმუჭი და წვრილყვავილიანი სიბაღდია. ეს მცენარეები გამოვებისა და გატკეპნის მიმართ არამდგრადი

ცენოზების გამოქვეყნების ხარჯზე ქმნის სუფთა ბალასტურ დაბალბალახეულ დაჯგუფებებს. გარდა აღნიშნულისა, საძოვრების უარყოფითი სამეურნეო მანვენებლებია: ეროზია, კორდლაშლა და ქვიანობა. ამჟამინდელი მდგომარეობიდან გამომდინარე, ზედმეტია საუბარი საძოვართბრუნვისა და ნაკვეთმორიგეობითი ძოვების დანერგვაზე.

დასკვნა

საძოვრების მოსავლიანობის მატების ღონისძიებათა კომპლექსში უმნიშვნელოვანესია მათი გამოყენების რაციონალურ-სამეურნეო ხასიათის სამუშაოების შესრულება, რომელთაგან მთავარია:

– საძოვართბრუნვისა და ნაკვეთმორიგეობითი ძოვების სისტემის დანერგვისათვის მოსამზადებელი წინასწარი სამუშაოების შესრულება; პირველ რიგში აუცილებელია სავარგულების შიგასამეურნეო გამოყენების დაზუსტება, რაც გულისხმობს ნაკვეთების პირობით დაყოფას გამოყენებისა და დასვენების შეთანწყობით;

– საძოვრებისათვის დატვირთვის ოპტიმალური ნორმების დაწესება და ამის საფუძველზე მათი ზედმეტი პირუტყვისაგან განტვირთვა;

– ძოვების დაწყებისა და დამთავრების ვადების რეგულირება;

– საძოვრების გასაუმჯობესებლად სწრაფმოქმედი ეფექტური ღონისძიებების გატარება; კერძოდ, ნაკელისა და მინერალური სასუქების შეტანა. ნაკელის შეტანა უმჯობესია მოხდეს შემოდგომაზე, მინერალური აზოტის დამატების შემდეგ. რაც შეეხება მინერალურ სასუქებს, მათი შეტანა უნდა განხორციელდეს სწორ ადგილებზე შემოდგომაზე, ხოლო ფერდობზე უმჯობესია გაზაფხულზე, მცენარეთა ვეგეტაციის დასაწყისში;

პირველ ეტაპზე აღნიშნული მოსამზადებელი სამუშაოების ჩატარება აუცილებელია და საკმარისი იმისათვის, რომ შემდგომში აღნიშნული სათიბ-საძოვრები სრულად იქნეს დატვირთული პირუტყვით, წინააღმდეგ შემთხვევაში მომდევნო 3–4 წელიწადი საკმარისი იქნება იმისათვის, რომ ბიომრავალფეროვნების დარღვევისა და მოსალოდნელი ეროზიული პროცესების შედეგად საძოვრების ბალახეული გამოუსადეგარი გახდეს. ამასთან, უნდა შეჩერდეს კორდლაშლის პროცესი, რომლის კერებიც ჯერჯერობით მცირე მასშტაბითაა.

ლიტერატურა – REFERECES – ЛИТЕРАТУРА

1. Вавилов Н. И. Центры происхождения культурных растений. Л.: Наука, 1987, - 148 с.
2. თ. კაჭარავა. სამეურნეო, არომატული, სანელებელი და შხამიანი მცენარეები. ISBN 978-9941-12-575-1, თბ.: უნივერსალი, 2009.
3. საქართველოს დაცული ტერიტორიები. რედ. ა. ქიქოძე, რ. გოხელაშვილი, ISBN 978-99928-70-71-6, 2007, გვ. 36-46.
4. ი. სარჯველაძე. საძოვრის დაყორულება და მისი მნიშვნელობა მეცხვარეობაში // სამეცნიერო შრომათა კრებული, საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო; საქართველოს სახელმწიფო აგრარული უნივერსიტეტი. ISSN 1987-6599. N1(50), ტ. 3, თბ; 2010, გვ. 33-34.

NATURAL FORAGE MEADOWLANDS OF TANA VALLEY SUBALPINE ZONE AND ACTIVITIES FOR THEIR IMPROVEMENT

I. Sarjveladze, T. Katcharava, M. Ghirsiashvili

(Research Centre of Ministry of Agriculture of Georgia, Georgian Technical University)

Resume: The extremely extensive system of greenland assists in degradation of the herbage. Year after year completely logically the biodiversity of meadow impoverishes, low-harvest and low-quality secondary groups appear, where dominate greensward and low-grasses, which are enduring against firming. The perspectives of using of natural infields, make it obligatory to arrange the organization parties in a limited time.

Key words: agricultural ground; biodiversity; floral field.

СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО

ПРИРОДНЫЕ КОРМОВЫЕ УГОДЬЯ В СУБАЛЬПИЙСКОЙ ЗОНЕ ДОЛИНЫ ТАНА И МЕРОПРИЯТИЯ ДЛЯ ИХ УЛУЧШЕНИЯ

Сарджвеладзе И. В., Качарава Т. О., Гирсиашвили М. Р.

(Научно-исследовательский центр Министерства сельского хозяйства Грузии, Грузинский технический университет)

Резюме: Использование чрезвычайно обширной системы травостоя пастбищ способствует дегенерации. Из года в год вполне естественно происходит обнищание биоразнообразия лугов, появляются малоурожайные и низкого качества вторичные группировки, где распространяются наиболее плотные и устойчивые травы. Для использования в перспективе природных пастбищ обязательно в ближайшее время урегулировать в регионе организационную сторону их эксплуатации.

Ключевые слова: биоразнообразие; пастбище; флористические луга.